

QUATRE RATLLES

Fa dies ja vaig explicar en una carta al *Petit Journal*¹ què m'havia portat a mi també a agafar la ploma per parlar d'un esdeveniment que, pel ressò que va tenir i per les passions que va aixecar, va adquirir la importància d'un d'aquests fets de societat que atrauen les mirades de tot Europa cap al punt on s'han produït.

Arreu on va arribar un diari amb la notícia del cas Lafarge de seguida es van formar dos bàndols, i de seguida es van enfrontar tots dos amb un antagonisme implacable negant els uns la culpabilitat de l'acusada i afirmant-la els altres. En totes les capitals on he estat d'ençà d'aleshores, ja sigui a Madrid, a Nàpols, a Petersburg o a Viena, no he trobat cap persona que havent llegit *Mes Mémoires* i coneixent la meua relació amb la família i amb la mateixa Marie Cappelle no m'hagi demanat detalls sobre aquesta estranya enverinadora que tenia tota la simpatia dels oients, mentre que els que li eren més hostils no mostraven per la víctima més que indiferència o menyspreu.

Certes conveniències socials potser haurien demanat que continués el silenci que s'havia fet damunt la tomba de l'heroïna d'aquest misteriós i terrible drama, però la publicitat, que representa la veu del poble, no ha tingut tants miraments, i potser tampoc no n'havia de tenir. Ha fet ús d'un dret imprescriptible i incontestable; ningú no té res a dir-hi. Però com que el que vull

1. *Le Petit Journal Quotidien*, n. 1318, dimecres 19 de setembre de 1866, p. 3, columnes 1 i 2. La carta té data del 17 de setembre de 1866.

explicar no es va dir ni en els debats ni durant el judici, ja fos perquè són coses que la gent ignora o perquè el respecte pel cap de la família que regnava en aquell moment els imposava silenci, vull fer aquesta aportació a la nova i sempre interessant publicació que n'esdevé el complement històric, amb l'esperança sobretot que els compiladors que vinguin darrere meu, en no tenir res de nou per explicar als seus contemporanis, deixin que la pobra morta, desvetllada per un soroll inesperat, es torni a adormir per sempre dins la seva tomba.

Soissons, 18 de setembre de 1866

Al marge nord-est del bosc de Villers-Cotterêts, a uns dos quilòmetres del castell de Longpont i de les ruïnes de la magnífica abadia, s'alça, al final d'una avinguda vorejada d'oms, el petit castell de Villers-Hélon.

És una petita vil·la sense pretensions i sobretot sense cap valor arqueològic que la cortesia dels visitants ha batejat amb el nom de castell, però que per ella mateixa no té cap mena de pretensió al títol.

L'edifici es compon de dues ales que s'estenen a banda i banda de la carretera que hi porta i que s'ajunten en una nau que a més de les ales té un pis i golfes i està adornada amb un esplèndid rellotge.

Està envoltada d'unes aigües que ja fa cent cinquanta anys que intenten en va ser aigües corrents. Aquestes aigües s'alimenten d'un estany situat a l'altre costat de la carretera i que s'embelleix i es poetitza, gràcies al caràcter pantanós del terreny, amb un herbei ufanós, exuberants moles d'arbres i mates de flors de tots els colors.

Aquest és el niu de verdor, de llum i de perfums on el 1816 va néixer Marie Cappelle.

Aquest castell, per modest que sigui, té una història que ha de precedir la dels seus habitants.

Declarat d'interès nacional, el comte de Ribbing, exiliat de Suècia, el va comprar a començament de 1794.

Involucrat en l'assassinat de Gustau III, que, com sap tothom, va tenir lloc enmig d'un ball de disfresses a la sala de l'ò-

pera d'Estocolm la nit del 15 al 16 de març de 1792, s'havia escapat de miracle del cadafal d'Anckarström.

Afanyem-nos a dir que el motiu que havia empès el comte de Ribbing a aquella conspiració no tenia res de polític. Gustau III, que havia introduït al tron de Suècia els costums dels Valois, havia recompensat un dels seus favorits, el comte d'Essen, oferint-li per esposa una cosina del comte de Ribbing que el comte adorava.

Mentre es maquinava aquest petit complot contra la seva felicitat, el comte de Ribbing era a la cort de França, on, sota els auspicis del comte de Fersen, l'il·lustre favorit, havia estat admirablement rebut. En saber a través d'un amic que el comte d'Essen estava a punt de casar-se amb la dona que ell ja veia com la seva promesa, Ribbing va sortir de París i sense aturar-se ni un moment va arribar just a temps de provocar el comte d'Essen, de batre's amb ell i de travessar-li el cos amb l'espasa.

La ferida va ser considerada mortal, però el rei, que no consentia que li portessin la contrària, va manar que se celebrés el casament *in extremis*.

Tothom donava per segura la mort del comte d'Essen, que, per a sorpresa de tothom i per a desesperació del comte de Ribbing, al cap de tres mesos estava guarit.

El comte de Ribbing sabia que es tramava una conspiració contra el rei i va demanar de ser-hi admès.

Va ser condemnat a l'exili i li van confiscar tots els béns. Però, com que només tenia vint anys i la seva mare encara vivia, i com que els béns de la seva mare no esdevindrien seus fins que ella no morís, la dona va realitzar tres-cents mil o quatre-cents mil francs en or que el comte de Ribbing va endur-se en una malaleta quan va venir a França.

Quatre-cents mil francs en or, l'any 93 a França, equivalien a milions. Ribbing va comprar-se tres o quatre castells i cinc o sis abadies.

Entre els castells hi havia el de Brunoy, que va vendre més tard a Talma, i Villers-Hélon, que va vendre de seguida a Collard de Montjouy, de qui parlarem més endavant, i que seria l'avi de Marie Cappelle.

Ara expliquem per què Ribbing va vendre de seguida Villers-Hélon a Collard. És una història tan curiosa que val la pena explicar-la.

El comte de Ribbing havia fet totes aquelles adquisicions seguint només les recomanacions tant d'alguns amics com del seu notari. Villers-Hélon li resultava tan desconegut com tots els altres, però l'hi havien descrit com un lloc tan encisador que no solament va decidir visitar-lo, sinó també fer-ne casa seva.

Així doncs, va marxar en un cotxe de posta de París, es va aturar a Villers-Cotterêts només l'estona de canviar els cavalls i va tornar a sortir a l'instant cap a Villers-Hélon.

Malauradament no havia triat el millor moment per apreciar-ne tots els encants. Ja hem dit que el castell de Villers-Hélon era propietat nacional. Doncs bé: l'Ajuntament de Villers-Hélon havia cedit el castell a una associació de sabaters que feien sabates per a l'exèrcit.

Ignorem per a quin dels catorze exèrcits que tenia França en aquella època, però el que sí que sabem, igual com sap tothom, és que el 93 i el 94 els nostres soldats caminaven ràpid i molt.

El cas és que els honorables deixebles de Sant Crispí s'havien fet amos i senyors de la finca i, obligats a treballar a preu fet, havien instal·lat tallers als salons, les avant-sales, els menjadors i els dormitoris, és a dir, per tota la casa; i per poder-se comunicar millor havien practicat tot d'obertures al sostre. Cada estança del castell, com la presó Mamertina, tenia el seu forat. Quan havien de comunicar-se de paraula, ho feien per l'espiera, de manera que no els calia bellugar-se; quan el que calia fer era una visita o una inspecció, de baix a dalt o de dalt a baix, les es-

cales de fusta que havien posat a les obertures els estalviaven les voltes i giragonses que fan sempre les escales d'una casa.

Lògicament uns llogaters així desmilloraven força l'aspecte del castell que acabava de comprar el comte de Ribbing, que es contradeia cruelment amb el que esperava trobar-hi. Va cridar al postilló que no desenganxés els cavalls i després de negar-se a visitar els jardins, que li asseguraven que eren encisadors, i els canals i l'estany, que segons li deien estaven plens a vessar de peixos, horroritzat pel que veia i sobretot per la pudor, va tornar precipitadament a París.

El comte de Ribbing, que vaig tenir l'honor de conèixer i que durant vint anys em va tractar com un fill, era un home de prodigiosa saviesa i sobretot una persona encantadora. Es va prendre la seva mala sort amb filosofia i, uns quants dies després de la seva curta aparició al departament de l'Aisne, va explicar-ho, amb aquell bon caràcter seu, davant de Collard, que en aquella època era agregat al proveïment dels exèrcits i que potser fins i tot tenia algun interès en aquelles sabates que es fabricaven a Villers-Hélon. Més acostumat que el noble proscrit a apreciar les coses materials, Collard es va oferir a comprar-l'hi. Ribbing va acceptar-ho i Villers-Hélon va esdevenir d'aleshores ençà propietat de Collard.

Per sort, com ja hem dit, al comte encara li quedaven tres o quatre castells on, a manca del de Villers-Hélon, podia establir la residència.

Va triar Brunoy, que Talma li va comprar cap a 1805 o 1806.

Després de vendre Brunoy va instal·lar-se al castell de Quincy, on va viure durant tot el regnat de Napoleó.

No perdem del tot de vista el comte de Ribbing. El tornarem a trobar el 1819 a Villers-Hélon, no com a propietari sinó com a fugitiu.

Sobre la família de Ribbing, una de les més antigues i de les més nobles de Suècia, hi ha una colpidora llegenda que es-

tem segurs que els nostres lectors ens agrairan que els expliquem.

Va ser un Ribbing qui el 1520 es va alçar contra la tirania de Cristiern,² que havia fet decapitar els seus fills, un de dotze anys i l'altre de tres.

El botxí acabava de tallar el cap del més gran i ja havia agafat el segon quan la pobra criatura va dir amb la seva veueta dolça:

—Oh, t'ho prego, no m'embrutis la gorgera com l'hi has embrutat al meu germà Axel, que la mare em renyaria.

El botxí era pare, tenia dos fills mascles de la mateixa edat que aquelles criatures. Va llençar l'espasa ensangonada i va fugir esmaperdut.

Cristiern el va fer seguir pels soldats, que el van matar.

2. Cristià II, rei de Dinamarca, de Noruega i de Suècia, destronat el 1521 per Gustav Wasa.

Marie Cappelle diu a les seves memòries :

«La meva àvia era de pare anglès, el coronel Campton. Tenia nou anys i encara duia dol pel pare quan Déu se li va endur la mare.» [p. 6]

No hi ha una sola paraula en tota aquesta genealogia que sigui exacta. Motius de màxima conveniència, sobretot en l'època en què, condemnada a una reclusió perpètua, Marie Cappelle era jutjada a les presons de Tulle; motius d'alta conveniència, dèiem, l'obligaven a ocultar el seu origen.³

Aquest origen era principesc.

La institutriu dels fills de Felip Igualtat, la senyora de Genlis –el marit de la qual, el marquès de Sillery de Genlis, era el favorit–, va entrar al servei de la duquessa d'Orleans com a dama d'honor. Era jove, bella i seductora; el duc d'Orleans, que encara no duia el títol revolucionari que ell mateix es va donar i que la història ha conservat per deshonrar-lo, el duc d'Orleans, dèiem, es va enamorar d'ella, la va convertir en amant i va tenir-hi un fill, el naixement del qual van dissimular amb un viatge que la senyora de Genlis va fer a Anglaterra, un viatge durant el qual va donar a llum una nena que va rebre el nom d'Hermine.

3. Dumas va narrar més sumàriament a *Mes mémoires*, capítol XXII, els fets relatius al naixement de la senyora Collard, així com l'episodi en què la senyora de Valence és salvada per un revolucionari que n'està enamorat.

La senyora de Genlis va tornar a ocupar el seu lloc a casa de Sa Altesa Reial i va deixar la criatura en mans alienes, però ja aleshores havia tramat un pla l'objectiu del qual no era tan sols portar la petita Hermine a França, sinó també pujar-la i veure-la créixer davant dels seus ulls i dels del duc d'Orleans.

Així és com van dur a terme el seu projecte.

Quan Adélaïde, germana del rei Lluís-Felip, va fer set o vuit anys, el duc d'Orleans va proposar a la seva dona que per facilitar l'estudi de la llengua anglesa a Adélaïde fessin venir de Londres una nena que l'hi ensenyés sense esforç ni fatiga, tot jugant-hi.

La duquessa d'Orleans, una santa que no tenia altra voluntat que la del seu marit i que d'altra banda ignorava el pla que havien tramat el duc i la seva amant, hi va consentir encantada.

Van enviar la senyora de Genlis a Anglaterra a buscar la petita institutriu, que no li va costar gaire trobar i que va endur-se a França.

Van instal·lar Hermine al Palau Reial, on va viure gairebé com una igual dels fills del duc.

Potser justament pel fet de ser filla natural, se l'estimava més que els seus fills legítims.

Hermine tenia tretze o catorze anys quan va esclatar la Revolució. Ja sabem com va ser detingut Felip Igualtat, com el duc de Chartres, encara coronat amb els llores de Valmy i de Jemmapes, va emigrar amb Dumouriez; com van emigrar Adélaïde i els senyors de Beaujolais i de Montpensier. Aleshores la petita Hermine, que els altres fills potser miraven no sense gelosia, va quedar abandonada i va trobar asil a casa de la senyora de Valence, filla de la senyora de Genlis i, per tant, germana seva.

Com s'havia casat el senyor de Valence amb la senyoreta Pulchérie de Genlis?

És una història de família força curiosa que els meus records familiars em permeten explicar.

Lluís Felip d'Orleans, pare de Felip Igualtat, vivia la major part del temps al seu castell de Villers-Cotterêts. Vidu en primeres núpcies de la famosa Lluïsa Enriqueta de Borbó-Conti, que amb les seves aventures amoroses va escandalitzar fins i tot la cort de Lluís XV,⁴ el 24 d'abril de 1775 es va casar en segones núpcies amb Charlotte-Jeanne Béraud de La Haie de Riou, marquesa de Montesson, que va tenir la singular idea de negar-se a esdevenir la dona del duc d'Orleans fins que no fossin casats.

Es va fer tal com ella volia.

La senyora de Montesson era força bonica. Després de veure les condicions que va posar per a la possessió de la seva persona, no cal dir que també era molt assenyada.

Tanmateix, per molt assenyada que fos, no podia impedir que s'enamoresin d'ella.

El general de Valence, que aleshores era el coronel de Valence, va tenir aquesta desgràcia.

Com a primer escuder del duc, podia veure la senyora de Montesson a qualsevol hora del dia. Un d'aquells dies, en què la va trobar encara més bella que de costum, no va poder refrenar la seva passió i es va deixar caure als seus peus mentre li deia: «Us estimo.»

El duc d'Orleans va entrar just en aquell moment i es va aturar perplex al llindar de la porta, però la marquesa de Montesson era una gran dama que no s'alterava fàcilment. Va adonar-se que el duc havia *vist*, però no *havia sentit*.

4. Es lliurava «a tots els desordres de la vida més escandalosa, buscant plaer pertot, fins i tot en braços del seu cotxer Lefranc. Havia fet realitat els somnis que la sàtira de Juvenal sembla atribuir a la dona de Claudi i, més d'una vegada, havien acusat aquesta Lisisca moderna d'anar als jardins del Palau Reial a demanar al primer que hi passés plaers anònims que potser la cansaven, com la Messalina antiga, però que mai la sadollaven», A. Dumas, *Louis XVI et la révolution*, capítol II.

Es va girar somrient cap al seu marit.

–Estimat duc –va dir–, veniu a ajudar-me i traieu-me de sobre Valence. Adora Pulchérie i s'hi vol casar tant sí com no.

Pulchérie era la segona filla de la senyora de Genlis; la primera es deia Caroline i s'havia casat amb Lawoestine.

Agafada per sorpresa, la senyora de Montesson va anomenar Pulchérie, que, per sort, era encantadora en tots els aspectes.

El duc acabava d'endur-se un bon ensurt en trobar-se Valence agenollat davant la seva dona. Valence era un dels oficials més atractius i elegants de l'exèrcit i el duc va estar encantat de casar Pulchérie; i, com que la noia no tenia fortuna, va dotar els joves esposos amb la suma de sis-cents mil francs. Però la Revolució, que no s'havia descuidat de passar pel Palau Reial, va arribar al palauet del carrer de Berry. Valence, que naturalment havia estat d'acord amb el duc d'Orleans, es va veure obligat, després de la batalla de Nervinde,⁵ en què va fer prodigis de valor i va resultar greument ferit al front, a marxar de França amb Dumouriez i va ser declarat fora de la llei per la Convenció.

Mentrestant la senyora de Valence era detinguda.

Aleshores Hermine es va quedar al palauet de la senyora de Valence amb la senyoreta Félicie de Valence, que va casar-se amb el senyor de Celle, i la senyoreta Rosamonde de Valence, que es va casar amb el general i més endavant mariscal Gérard.

Les pobres criatures, que ja havien quedat mig òrfenes a causa de l'exili de la senyora de Valence, corrien el risc de tornar-s'hi del tot amb la mort de la senyora de Valence, quan un miracle la va salvar.

5. Nervinde o Neerwinden: derrota de Dumouriez, el 18 de març de 1793, enfront dels austríacs del príncep de Saxònia, primeries de l'evacuació de Bèlgica.

Un carreter anomenat Garnier que vivia al carrer Neuedes-Mathurins se'n va enamorar –en aquells dies d'igualtat es van veure i es van assenyalar amb el dit heretgies socials d'aquesta mena–. Garnier era soldat de la guàrdia municipal. Posant en perill la seva pròpia vida, va cremar dues vegades l'expedient que el director del penitenciarí va enviar al tribunal revolucionari i que denunciava la senyora de Valence com l'acusada més aristocràtica de tota la presó.

L'entrega de Garnier va portar la senyora de Valence fins al 9 de Termidor.

Un cop passat el 9 de Termidor, aquell honorable home va trobar-se en un dilema. Què havia de fer? Havia de mantenir la seva acció a l'ombra? Havia de presumir-ne? Va recordar haver vist Talleyrand a casa de la senyora de Valence i haver sentit dir que era un bon conseller.

Va anar a veure Talleyrand i l'hi va explicar tot.

Talleyrand va reclamar la senyora de Valence i l'hi van donar sense problemes, ja que no hi havia cap càrrec contra ella.

Li va explicar a quines estranyes circumstàncies devia la seva salut i com la bellesa, que en general a les altres dones només els havia estat donada per endolcir-los la vida, a ella li havia estat donada per salvar-l'hi.

Però l'amor del bon carreter, un amor que no havia volgut amagar a Talleyrand, ja que havia estat el mòbil dels seus actes, va acabar complicant la situació.

En ser cridat a casa de la senyora de Valence, que li volia expressar el seu agraïment com mereixia, li va confessar el costat egoïsta de la seva devoció. El bon home, que era molt ric i que no es considerava un home sense mèrits, es pensava que la senyora de Valence, aprofitant la llei del divorci, que estava en ple vigor, consentiria a convertir-se en la senyora Garnier.

En aquest punt s'equivocava. La senyora de Valence li va explicar tan delicadament com va poder que malgrat l'exili del

seu marit s'hi sentia profundament unida i que no hi havia res al món que pogués empènyer-la a trencar un lligam que la religió, i sobretot el seu cor, consideraven sagrat. Però per compensar-lo van acordar que cada any, el mateix dia que havia sortit de la presó, la senyora de Valence, per celebrar aquest aniversari, oferiria un gran sopar que presidiria el bon Garnier i al final del qual, per recordar que aquella vida tan preuada l'hi devien a ell, rebria un petó primer de la senyora de Valence i en acabat de les seves encantadores filles, que és com un salvador es mereix que el besin.

Així doncs, Hermine va convertir-se en l'única òrfena d'una casa on havia tornat la felicitat.

Un dia Talleyrand va trobar-se al Palau Reial amb un dels seus amics, un noble que vivia al camp i tenia una fortuna raonable, és a dir, que era amo d'entre mil dues-centes i mil cinc-centes vessanes de terra i acabava de comprar al comte de Ribbing un petit castell als voltants de Villers-Cotterêts.

Aquest noble era Collard de Montjouy. Talleyrand era en plena època filantròpica. Va fer un parell de voltes sota de les arcades amb el seu amic i a la tercera, després d'un moment de reflexió, va dir:

–Saps què, Collard?, hauries de fer una bona obra.

Collard es va aturar i se'l va mirar estranyat.

–No sempre porta mala sort –va continuar Talleyrand–; t'hauries de casar.

–I es pot saber per què dimoni faria una bona obra, casant-me?

–Perquè la noia, que enamora amb la seva bellesa, la seva gràcia i la seva educació, és òrfena i sense fortuna, i deixa'm afegir que *segurament* fent aquesta bona acció *potser* faràs un bon negoci.

–Per què?

–Perquè aquesta òrfena sense fortuna és filla natural del duc d'Orleans Felip Igualtat i de la senyora de Genlis, i que si mai

tornessin els Borbons... Mare de Déu, no se sap mai!... I que si mai tornessin els Borbons, tu series cunyat del primer príncep de la sang.

–Cunyat per la banda esquerra.

–És la banda del cor. La senyora de Staël diu que de tots els seus animalons tu ets el que té més talent. Demostra que té raó amb una acció que sembli una bestiesa.

–I com es diu la teva òrfena? Jo dono molta importància als noms.

–No es diu de cap manera, és una òrfena.

–Ja surt el bisbe d'Autun, que primer s'oblida que l'han consagrat i després que està batejat. És el nom de bateig, el que et pregunto.

–Es diu Hermine, i no hi ha hagut mai un nom tan ben posat.

–M'has convençut. On és?

–A casa de la senyora de Valence.

–Doncs quan vulguis.

–De seguida. Amb aquestes coses no es pot perdre temps; se'ns podria avançar algú altre.

Els dos amics van quedar per l'endemà.

Collard va ser presentat. Amic de Talleyrand, de Montrond, de Collot, d'Ouvrard, és a dir, de tots els homes de talent de l'època, ell mateix en tenia prou perquè la senyora de Staël, tal com acabava de dir Talleyrand, digués d'ell que de tots els seus animalons era el que més talent tenia. Era jove, atractiu i tenia dotze mil o quinze mil lliures de renda que Talleyrand li havia promès triplicar o quadruplicar amb afortunades especulacions. Va agradar a la senyora de Valence i no va desagradar gens a la *petita Hermine*, que el sisè dia complementari de l'any III⁶ va convertir-

6. És a dir, el 20 de setembre de 1795. Més endavant Dumas diu que la senyora de Genlis va morir el 1831, tot i que la seva mort data del 31 de desembre de 1830.

se en la senyora Collard de Montjouy, tot i que mai no he sentit ningú que es referís al senyor Collard amb aquest segon nom.

Aquesta *petita Hermine*, és a dir, una de les criatures més delicioses que he vist mai, casant-se amb Collard de Montjouy, estava predestinada a esdevenir l'àvia de Marie Cappelle.

Així doncs, l'àvia de Marie Cappelle no era ni molt menys, com deia la presonera al principi del segon capítol de les seves memòries, «filla del coronel anglès Campton», sinó filla de Felip Igualtat, i no li van prendre la mare quan tenia nou anys, ja que era filla de la senyora de Genlis, i la senyora de Genlis va viure fins a l'edat de vuitanta-cinc anys i no va morir fins al 1831.

Aquesta rectificació ajudarà a comprendre el soroll que va fer el procés de Marie Cappelle en les altes esferes polítiques i socials.